

Ühe rahva maleline tulevik oleneb eelkõige selle mängu massilisest levikust.

Malekuningas Emanuel Lasker

Lisame selle väikese tagasisivaate lõppu veel kahe Kerese-eelse ja -aegse entusiastliku Pärnu maletaja nimed:

Martin Villemson

Villemson sündis 1897. aastal Sauga vallas. Temast kujunes silmapaistev maletaja ning maleajakirjanik.

Probleemiloojana äratas ta rahvusvahelist tähelepanu ning tema maleülesandeid avaldati paljude välisriikide ajakirjanduses.

Villemson oli kirimale väsimatu pioneer, osales edukalt rahvusvahelistel kirimaleturniiridel ning organiseeris neid ka Eestis. Teda on nimetatud Paul Kerese talendi avastajaks ja esimeseks treeneriks.

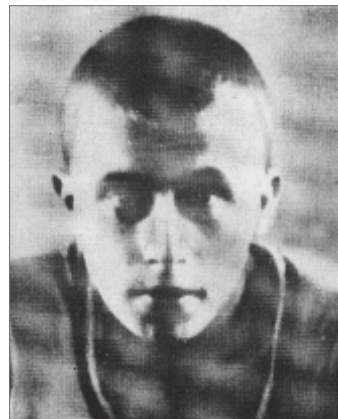
Leiba teenis M. Villemson poeselli ja trükkalina, kuid kõige selle kõrval toimetas veel ajalehe Vaba Maa Pärnu väljaande malenurka ning andis välja esimest eesti maleajakirja „Eesti maleilm“. Ülekoormatusest murtuna suri suur maleentusiast ja aatemees 1933. aastal.

M. Villemson

Herbert Virkus

Virkus sündis 1908. aastal Pärnus. Isa kõrval õppis ta malemängu selgeks 5-aastasena. Kogu tema malekarjäär arenes gümnaasiumipäevil. Temast sai oma kooli meister, linna malemeister, kolm korda järjest võitis ta üleriigilised koolinoorte maleturniirid.

H. Virkus

H. Virkuse saavutused ja isik olid virgutavaks eeskujuks Pärnu koolinoortele, tema ümber koonduti kui magneti ümber ning sellest ringist kasvas välja terve rida edasisi nimekaid maletajaid.

Virkuse ja teise tugeva maletaja Uttopärdi algatusel sündis 1926. aastal Tervise maleseksioon eestlastele, mis kujuneski linna tugevaimaks koondiseks.

Pärast gümnaasiumi lõpetamist loobus Virkus majanduslikel põhjustel aktiivsest maletevusest.

1941. aastal ta mobiliseeriti, väeosa paigutati Leningradi suunduvale laevale, mida tabas sakslaste torpeedo ning koos teiste noormeestega uppus ka kunagine Pärnu suur malelootus. Ta oli siis 33-aastane.

Kõikjal Eestis olidki koolinoored need, kes suure õhinaga jälgisid noore Kerese täheleendu maletaevasse, sajad istusid sama suure õhinaga malelaudade taha ning kümnetest said meistrid.

Legendaarse Pärnu Poeglaste Gümnaasiumi kunagised malerüütlid võivad vaimus rõõmsad olla, et Pärnu koolipoisid-tüdrukud armastavad endiselt ilusat intelligentset mängu malet.

Paul Keres

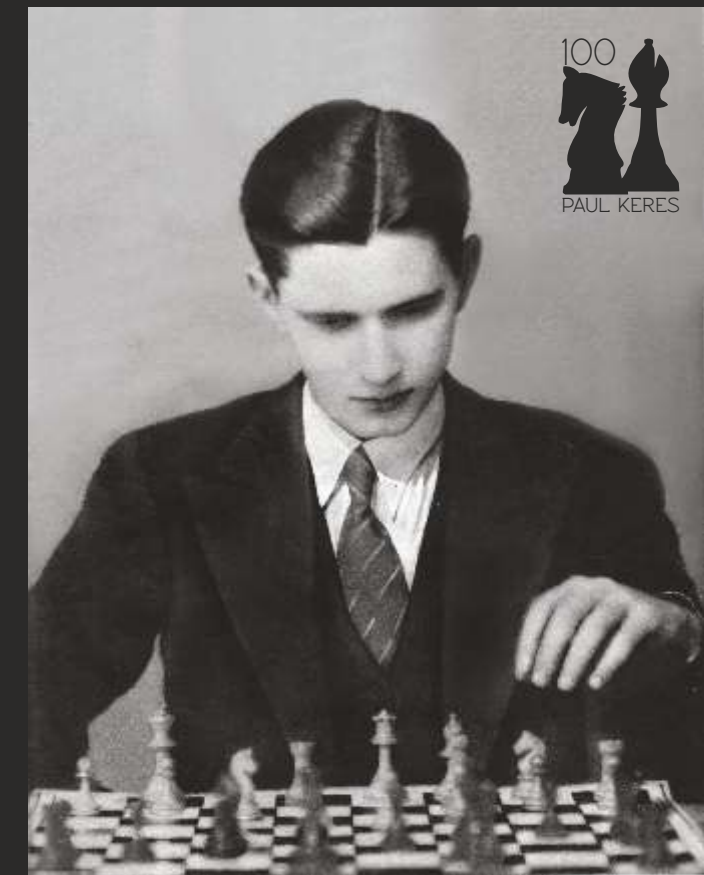
Aleksandr Alehhin Kerese 1944. aastal:
Ta kasutab sellist keerulist lihtsust, mis on omane vaid ülimalle mõistusele ja elegantsele vaimule.

Nopped kogus ja seadis kokku Hilja Treuberg malekirjandusest ja erakogudest pärinevad fotod töötles Rein Jänes

Pärnu Linnakodaniku Maja
2016

Noppeid Pärnumaa MALELOOST

Male on kõige rikkalikuma sisuga haarav mäng, mis eales välja mõeldud. On mõistuse ja fantaasia peen pidu.

Gustav Ernesaks

Kummardus Keresele

Paul Kerese, meie rahvuslikust paleusest, on küll palju räägitud ja kirjutatud, ent rahvusvahelisel Kerese-aastal meest kõneldes on võimatu tema isikust vaikides mööda minna.

Täna teab kogu malemaailm, et ujedada Pärnu moormehe ilmutamine suurmeistritenmängumaale kutsus esile tõelise jahmatuse.

Kerese eduka esinemise taustal 1937. aasta turniiridel, väljendas tekkinud emotsioone üsna värvikalt Tsehhi maleajakiri „Šachovsky Tyden“: Kerese võidu järel on situatsioon maleriigis täiesti muutunud: maailmameister on dr Euwe, võitlev kandidaat Alehhin, ametlik kandidaat Flohr, moraalne kandidaat Capablanca, sobivaim kandidaat Botvinnik, tulevane kandidaat on Keres, sest ta oskab kõige paremini malet mängida...

Ajalahed Kerestest

Kummardust tehes Kerese mälestusele, on asjakohane ajatoluvalt välja otsida ka mõni teine nimi ja nägu sellest maleriütlite põlvkonnast, kelle järgedesse astudes avas noor Paul Keres uue peatüki mitte ainult Pärnu maleelus, vaid maleajaloos üldse.

Male on ikka olnud ja küllap ka jääb

Kuni silm ja mälu seletavad, on see olnud tõesti nii. Kahjuks ei seleta silm kuigi kaugele! 19. sajandi üks Baltikumi nimekaid maletajaid ja maleajaloo uurijaid Friedrich Ludwig Amelung tõdeb, et Baltimaades mängiti malet juba ammu enne 19. sajandit.

Sama järelduse teeb ka Pärnumaa maleajalugu uurinud Oskar Kuningas. Aga sellest on jäänud vähe jälgi kirjasõnasse. Üldiselt on teada, et malemäng oli populaarne haritumate linnakodanike hulgas, kiriklates ja mõisarahva seas, koolmeistrite kaudu jõudis male ka maarahvani. Aga millal see kusagil juhtus, seda võib vaid oletada.

Vändra metsas Pärnumaal

Usin faktide koguja O. Kuningas on kirjutanud, et varasemaid ja täpsemaid andmeid eestlaste maleharrastusest Pärnumaal on ta leidnud Vändrast. Küllap jätsid sinna oma jälje ka klaasivabrikandid ja silmapaistvad maletajad Amelungid, kuid nõ malepisiku sissetoojaks peetakse 23 aastat Vändras pastoriks olnud ja maailmas laiemalt ringi reisinud Carl Eduard Anton Körberit.

Hiljem on elavast maleelust karulaante vahel täpsemalt kirjutanud ajakirjanik ja poliitikategelane Anton Jürgenstein (1861-1933). Ta ise sündis Vana-Vändras Piista talus, lõpetas Valgas seminari ja töötas üle 20 aasta õpetajana. Ise kirglik maletaja, oli ta sel ajal Vändra kandi inimeste malehuvit eestvedaja.

Tema meenutustest selgub, et seal tegutses koguni malering ja kord nädalas käidi koos vaheldumisi ringiliikmete kodudes. Tase küündis selleni, et mängiti ka kirimalet tollal juba üsna tugevate malekeskuste Viljandi ja Pärnuga.

A. Jürgenstein

A. Jürgenstein: "Mina õpetasin malet oma koolipoistelegi kui lõbusat ajaviidet. Vändras mängiti malet sellel korral õige paljudes taludes... Tuttava Dufresne õpperaamatu järgi olen nooremal põlvel ava- ja lõpumängude teooria kallal veidi töötanud. Mäletan, kuidas ma esimesel partiil Pärnu parema mängija ja sealse saksa maleklubi esimehe õpetaja Hasselblattiga mängisin ja võitsin, sest et see mind kui maamatsi liig kergesti võttis."

Anton Jürgensteini maletaja-biograafia kuulub ka üks täiesti erakordne seik – see oli võit tulevase maailmameistri Capablanca üle, kui viimane 1913. aastal Tartus malesimultaani andis. Suurel kuubalasel jäi küll tiitlini üsna mitu aastat.

Saarde valla mehed

Eesti malemängu ajaloo varasematele lehekülgedele on jätnud jälje ka kaks Kilingi-Nõmme kandi meest. Jäärjast pärit Jaan Sitska (1867-1937) oli tuntud koolimees, kes jõudis ajalooõpikute koostamise kõrval kirja panna ka 20. sajandi alguskümnetite populaarseima maleraamatu pealkirjaga „Maleõpetus“. Teine mees pani kõige muu kõrval aluse maledünastiale, mis annab uusi võrseid tänaseni. Kuningate peres Kilingi-Nõmme külje all istus kord 10-aastane Oskar venna õhutusel malelaua taha ja jäi selle mängu lummu-sesse elu lõpuni.

Pärnu Kaubanduskooli päevil saavutas tulevane ajakirjanik ja kultuuriloolane Oskar Kuningas (1911-1997) juba häid kohti koolinoorte male-esivõistlustel ja 1939. aastal pärjati Pärnu linna malemeistriks.

Suure väärtusega on Kuninga töö Eesti maleajaloo talle-tamisel. Isa järgedesse astus ka Oskar Kuninga tütar Merike, seda nii võitlejana malelaua taga, kui ka maleloo talletajana. Abielu Eesti malemeistriks tõusnud Boriss Rõtoviga kinkis malele veel kaks väarikat jüngrit: poeg Igori ja tütre Regina.

Igor abiellus omakorda meie naiste kahekordse maletšempioni Tuulikki Laessoniga, Regina täiendas maleperet abielludes Jaan Narvaga...

Nüüd on areenil juba ka uued Narvad ja Laessonid ning loodetavasti pole seegi veel kõik. Üks on aga täiesti kindel: sellele malepüramiidile pani aluse Pärnumaa mees Oskar Kuningas.

Malelinn Pärnu

Veel sadakond aastat tagasi oli Pärnu sügavalt baltisaksalik linn ja võib arvata, et kunagi mängisid siin ka malet peamiselt saksa keelt kõnelevad inimesed.

Esimene laiemat tähelepanu pälvinud Pärnust pärit maletaja ja Balti meister olnud Andreas Ascharin (1843-1895). Ta võistelnud edukalt ka selliste rahvusvaheliste meistritega nagu Shiffer ja Tšigorin. Kahjuks lahkus ta Pärnust juba varases nooruses ega jätnud jälgi linna maleelule.

Esimene Pärnu malehuviliste koondaja oli Elisabeti kiriku hingekarjane praost Ferdinand Aleksander Johannes Hasselblatt (1861-1934).

Vaimulik ise oli malesse sügavalt kiindunud ning andeka kombinatsioonimängijana pakkus tõsist konkurentsi noorematele maleriütlitele. Veerandsada aastat hoidis Hasselblatt linna esimaletaja tiitlit.

O. Kuningas

F. Hasselblatt

Nemad olid esi-mesed malemaailmaklassi esindajad Pärnus.

Eesti poisid malelaua taga

Pärnu saksa maleklubi oli teadaolevalt üsna kinnine ja tõrges seal käivate eestlastest maletajate vastu.

Eesti maleklubi kunagine laekur Jüri Suurevälja on meenutanud üht seika, mis viis kaks maleseltskonda lahku. Nad astunud kord äsja tähena maletaevasse tõusnud noore Paul Kerese ja Musse puhvetisse limonaadi jooma. Vaevalehti ette jõudnud, anti neile ülbelt teada, et see puhvet on mõeldud ainult sakslastest klubiliikmetele. Selle solvangu tagajärg oli parandamatu. Eesti male-jüngrid ei astunud enam üle Musse läve, ehkki hiljem vabandati ja paluti tagasi tulla. Jutustaja sõnul oli see üks põhjus Kalevi maleseltsi loomiseks 1937. aastal. Eesti male Pärnus läks oma teed.

J. Suurevälja

Leheruumi kokku hoides võib kokkuvõtlikult kinnitada, et Pärnu maleelu elavdamine toimus peamiselt noorte malehuviliste entusiasmi ja jõupingutuste najal. Tõelised noorte maletajate kasvulavad olid Pärnu gümnaasium ja õpilasuühendus „Püüe“.

Ei ole võimalik üles lugeda kõiki noori, kes just Pärnus andsid malele oma käe ja südame ning jäid malemuusale truuks elu lõpuni. Nende seas oli ka Paul Keres, kelle partiisid nimetas tema tennisepartner Gustav Ernesaks viiraltlikult filigraanseks loominguks.